

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Gruzja przed i po rewolucji róż

Author: Bożena Pietrzko

Citation style: Pietrzko Bożena. (2018). Gruzja przed i po rewolucji róż. W: A. Czyż, S. Kubas (red.), "Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych : księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Markowi Barańskiemu" (S. 232-251). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

BOŻENA PIETRZKO

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Gruzja przed i po rewolucji róż

Wprowadzenie

Rozpoczęte w 1985 roku przez Michaiła Gorbaczowa reformy ZSRR sprzyjały większej jawności, przejrzystości i ożywieniu życia politycznego. Jednak brak ich spójności sprawił, że przebudowa instytucji państwowych, demokratyzacja mechanizmów decyzyjnych, a przede wszystkim poprawa warunków życia społeczeństwa nie były możliwe. W dużej mierze wynikiem reform było odrodzenie się licznych napięć i konfliktów etniczno-narodowościowych, szereg tendencji odśrodkowych. Ich celem pod koniec lat 80. było oderwanie się od ZSRR oraz uzyskanie niepodległości¹.

Również w Gruzji pojawiły się żądania rewizji dotychczasowego układu związkowego. Od lata 1988 roku w Tbilisi odbywały się pierwsze masowe antyradzieckie demonstracje i wiece. Ich uczestnicy domagali się rozpoczęcia dialogu społecznego w sprawie przyszłości republiki. Pojawiły się polityczne hasła „Precz z rosyjskim imperializmem”, „Niepodległość dla Gruzji”, „Okupanci do domu”².

Pokojowe demonstracje młodych ludzi w większości zostały spacyfikowane przez żołnierzy Zakaukaskiego Okręgu Wojskowego. Ich gwałtowność i brutalność zaskoczyła nawet środowiska nastawione proradziecko.

1 A. GARLICKI: *Historia 1939–1998. Polska i świat*. Warszawa, Scholar, 1999, s. 417.

2 W. MATERSKI: *Gruzja*. Warszawa, TRIO, 2000, s. 226.

Za sukces władz gruzińskich w 1989 roku uznano krytykę traktatu pokojowego z 7 maja 1920 roku, której dokonano na jednej z sesji Rady Najwyższej Gruzjińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Polityczne skutki traktatu nazwano aneksją, a wkroczenie wojsk bolszewickich na terytorium Gruzji – okupacją.

Naciski ze strony opozycji skupionej wokół radykalno-demokratycznej partii Okrągłego Stołu – Wolnej Gruzji na czele ze Zwiadem Gamsachurdia wymusiły na Radzie Najwyższej nowelizację konstytucji, decyzję o wolnych wyborach, a także wypowiedzenie umowy z grudnia 1922 roku o utworzeniu ZSRR³.

Na początku października 1990 roku Gruzjińska Partia Komunistyczna opuściła szeregi KPZR, a jej sekretarz i jednocześnie przewodniczący Rady Najwyższej Givi Gumbaridze podał się do dymisji. Pozwoliło to między innymi na przeprowadzenie 28 października 1990 roku wyborów parlamentarnych. Kandydaci 11 partii i bloków politycznych walczyli o 250 miejsc w parlamencie. Ponad 100 kandydatów było niezależnych. Wybory te były pierwszymi wolnymi i demokratycznymi wyborami parlamentarnymi⁴. Wybory odbyły się według systemu większościowo-proporcjonalnego – pierwszą połowę deputowanych wybierano w okręgach jednomandatowych, drugą zaś z list partyjnych. Frekwencja wyniosła ok. 70%⁵. Zdecydowane zwycięstwo w tych wyborach odniosła Koalicja Okrągły Stół – Wolna Gruzja na czele ze Zwiadem Gamsachurdia, który został wybrany na przewodniczącego Rady Najwyższej⁶.

Na pierwszej sesji nowo wybranej Rady Najwyższej 14 listopada 1990 roku dokonano zmiany nazwy państwa na Republikę Gruzji, przywrócono godło i flagę narodową⁷.

Kolejnym krokiem na drodze do niepodległości Gruzji stało się referendum, przeprowadzone 31 marca 1991 roku, którego przedmiotem było przywrócenie bytu państwowego Gruzji. W referendum wzięło udział 95% uprawnionych do głosowania, a za niepodległością opowiedziało się 99% głosujących⁸.

Wyniki referendum stały się podstawą do ogłoszenia przez Gruzję niepodległości. Rezolucję o niepodległości parlament przyjął 9 kwietnia 1991

3 Wypowiedzenie umowy nastąpiło 9 marca 1990 roku.

4 Biorące w nich udział opozycyjne siły polityczne były podzielone w sprawie czasu i procedur wychodzenia ze struktur ZSRR.

5 W. MATERSKI: *Gruzja...*, s. 230–233.

6 Koalicja uzyskała 155 mandatów, w tym 74 w okręgach jednomandatowych i 81 z list wyborczych.

7 *Przeobrażenia ustrojowe w republikach dawnego ZSRR*. Red. E. ZIELIŃSKI. Warszawa, Elipsa, 1993, s. 83–84.

8 *Przeobrażenia ustrojowe...* s. 84; W. MATERSKI: *Gruzja...*, s. 239–240.

roku. Jej wzorem była pierwsza deklaracja niepodległościowa z 1918 roku, odwołująca się do wiekowej historii państwowości gruzińskiej. Dla obywateli Gruzji nawiązanie do Aktu Niepodległości było symbolem kontynuacji niepodległości państwa.

Rada Najwyższa w czasie nadzwyczajnego posiedzenia, 14 kwietnia 1991 roku, jednogłośnie wybrała Zwiada Gamsachurdie na tymczasowego prezydenta republiki. Miesiąc później, 26 maja 1991 roku przeprowadzono w Gruzji pierwsze powszechne wybory prezydenckie, w których zwyciężył Gamsachurdia, uzyskując prawie 87% głosów. Jego 5 kontrkandydatów (Waleri Adwadze, Dżemal Mikeladze, Nodari Natadze, Irakli Szwengelaja, Tamaz Kwaczantiradze) uzyskało ok. 10% głosów. Frekwencja wyniosła 90% (wybory nie odbyły się w Południowej Osetii, a w Abchazji i Adżarii miały bardzo małą frekwencję)⁹.

Nowo wybrana władza stanęła przed trudnym zadaniem formowania instytucji demokratycznych i rynkowych. Radykalna polityka nowego prezydenta, przejawiająca się antyrosyjskością i silnym nacjonalizmem nie ułatwiała wprowadzania demokratycznych zmian. Wręcz przyczyniała się do pogłębiania konfliktów etnicznych w państwie, antagonizmów, których skutkiem były dążenia separatystyczne Abchazji i Południowej Osetii. Dyktatorski sposób sprawowania władzy przez Gamsachurdie doprowadził do spadku poparcia prezydenta, nawet przez dotychczasowych jego zwolenników. Opozycja zarzucała prezydentowi, że nie wykorzystuje szansy na dokonanie transformacji ustrojowej, że głoszone przez niego idee szowinistyczne rozbijają państwo od środka. W czasie wieców ulicznych oskarżano Gamsachurdie o brak jasnego programu reform, nieudolność, narcyzm¹⁰. Koniec 1991 roku to niekończące się krwawe konfrontacje pomiędzy zwolennikami i bojówkami prezydenta a opozycją. Dnia 2 stycznia 1992 roku została powołana Tymczasowa Rada Wojskowa, która wprowadziła w stolicy i kraju stan wyjątkowy, co w konsekwencji doprowadziło do usunięcia prezydenta Gamsachurdii ze stanowiska. Zaś 10 marca 1992 roku Rada Wojskowa powołała na mocy dekretu Radę Państwa – tymczasowy parlament z prawem wydawania dekretów, jego przewodniczącym został Eduard Szewardnadze – były minister spraw zagranicznych ZSRR.

Dnia 11 października 1992 roku odbyły się w Gruzji wybory parlamentarne i wybory przewodniczącego parlamentu (faktycznie prezydenta). Swych kandydatów do parlamentu przedstawiło 47 partii i bloków wyborczych. Największe poparcie uzyskał centrowy Blok „Pokój” („Mszowiba”), popierający Szewardnadze. Był on także jedynym kandydatem w wyborach na prze-

⁹ Za: *Przeobrażenia ustrojowe...* s. 84; W. MATERSKI: *Gruzja...*, s. 239–240.

¹⁰ W. MATERSKI: *Gruzja...*, s. 245.

wodniczącego parlamentu. Przy 83% frekwencji polityk ten uzyskał poparcie 96% głosujących. Zważywszy na jego polityczną przeszłość była to w pełnym tego słowa znaczeniu społeczna legitymizacja władzy Szewardnadzego¹¹.

Dnia 6 listopada 1992 roku parlament w ustawie konstytucyjnej nadał przewodniczącemu kompetencje głowy państwa i zwierzchnika sił zbrojnych, a także prawo powoływania rządu i kierowania jego pracami. Takie rozwiązanie obowiązywało do uchwalenia nowej konstytucji Gruzji¹².

Gruzja pod rządami Szewardnadze

Pierwsze lata niepodległości Gruzji to czas kolejnych wojen domowych, zapęści gospodarczej, aktów terroryzmu, korupcji, braku stabilności politycznej¹³. Szewardnadze znalazł się w trudnej sytuacji. Z jednej strony zyskał poparcie państw zachodnich, z drugiej ponownie sprawił, że Gruzja znalazła się pod „protektorem” Rosji¹⁴. Brak stabilności politycznej okazał się dla Gruzji decydujący. Politycy będący w opozycji do Gamsachurdii (Dżaba Joseliani, Tengiz Sigua, Tengiz Kitowani, Giorgi Czanturia), a popierający oddanie władzy Szewardnadze, prowadzili personalne spory, niektórych z nich wiązano z kręgami mafii. Zamachy na urzędników państwowych były dość powszechne. Duża ilość broni w rękach nieregularnych oddziałów wojskowych sprawiała, że w Gruzji strzelało się często i łatwo, by ocalić własne interesy¹⁵.

Sytuacja ta mimo wszystko nie zakłócała przygotowań gruzińskiej sceny politycznej do kolejnych wyborów parlamentarnych i prezydenckich, zaplanowanych na 5 listopada 1995 roku. Zmiany, do których doszło rok przed wyborami, to przede wszystkim aktywizacja ugrupowań skrajnej lewicy. We wrześniu 1994 roku utworzono Zjednoczoną Partię Komunistyczną (powstała m.in. z połączenia Komunistycznej Partii Pracujących, Związku Komunistów, Stowarzyszenia „Stalin”), jawnie głoszącą hasła odrodzenia federacji. W tym samym roku w czerwcu liberalne partie reformatorskie utworzyły Zjednoczoną Partię Republikańską („Karta 91”, Republikanie i Front Ludowy), która stała się ugrupowaniem opozycji parlamentarnej. Jej celem było

¹¹ *Przeobrażenia ustrojowe...*, s. 85.

¹² *Ibidem*, s. 130–131.

¹³ Opinia międzynarodowa krytycznie oceniała brak podziału na władzę ustawodawczą i wykonawczą.

¹⁴ Stało się tak za sprawą podpisania w lutym 1994 roku układu o przyjaźni z Rosją, a także formalnego członkostwa Gruzji we Wspólnocie Niepodległych Państw w zamian za militarną pomoc w zintegrowaniu państwa.

¹⁵ W. JAGIELSKI: *Czy Kaukaz zapłonie?* „Gazeta Wyborcza” z 1 września 1995.

ustawowe ograniczenie władzy Szewardnadzego. W opozycji do Szewardnadzego znalazła się również wcześniej popierająca go partia – Związek Gruzińskich Tradycjonalistów Akakiego Asatianiego¹⁶.

W wyborach parlamentarnych w 1995 roku wzięły udział 53 partie polityczne i koalicje wyborcze. Tylko 11 z nich udało się przekroczyć pięcioprocentowy próg wyborczy. Podziału mandatów dokonano zgodnie z systemem proporcjonalno-większościowym (150 z list wyborczych, 75 w okręgach jednomandatowych). Podział mandatów dokonał się między Gruzińskim Związkiem Obywatelskim, Partią Narodowo-Demokratyczną i Związkiem Gruzińskiego Odrodzenia. Kandydaci niezależni uzyskali 27 mandatów. Odnotowano również wysoką frekwencję wyborczą – zagłosowało 64,24% uprawnionych do głosowania, co potwierdziło dużą aktywność wyborczą Gruzinów¹⁷.

Wyniki wyborów prezydenckich jednoznacznie dowiodły, że mimo politycznych i gospodarczych zawirowań Szewardnadze wciąż cieszy się dużym zaufaniem rodaków. Otrzymał 74,32% głosów, pozostawiając daleko w tyle Dżumbera Patiaszwilego (ok. 20% głosów) – kandydata Komunistycznej Partii Gruzji¹⁸. Szewardnadze, wygrywając wybory prezydenckie, zapewnił sobie jednocześnie w parlamencie zaplecze polityczne w postaci Gruzińskiego Związku Obywatelskiego (nieco ponad 50% mandatów).

Po wyborach Szewardnadze zaczął pozbywać się swoich politycznych przeciwników. Byli to między innymi: Kitowani – dowodzący wcześniej Gwardią Narodową, profesor Sigua – krytykujący politykę Szewardnadzego w kwestii abchaskiej, oraz Joseliani – najdłużej pozostający przy prezydencie i aresztowany tuż po ogłoszeniu wyników wyborów.

Gruzja, z prezydentem na czele, wciąż borykała się z secesjonistami w Abchazji i Południowej Osetii. Negocjacje pokojowe stanęły w martwym punkcie mimo spotkania w 1996 roku Szewardnadzego z przywódcą abchaskich separatystów Władisławem Ardżinbą¹⁹. W tym samym roku w obu autonomiach odbyły się wybory. W Osetii prezydentem został Ludwиг Czibirow, a w Abchazji funkcję tę nadal pełnił Ardżinba. Władze w Tbilisi uznały wybory za nielegalne. Nie miało to wpływu na zmianę sytuacji w kraju. Separatyści z Abchazji, mimo sankcji i blokady gospodarczej, bojkotowali wszelkie rozmowy pokojowe. Porozumienie między Gruzją i Abchazją uzyskano jedynie w sprawie przedłużenia mandatu dla rosyjskich sił pokojowych stacjonujących w Abchazji.

16 W. MATERSKI: *Gruzja...*, s. 275–276.

17 Ibidem, s. 279–281. Do parlamentu nie wszedł blok lewicowy i blok ugrupowań kontynuujących politykę Gamzachurdii – nie przekroczyły one pięcioprocentowego progu wyborczego.

18 Ibidem, s. 280–281.

19 W. JAGIELSKI: *Czy Abchazja wróci do Gruzji?* „Gazeta Wyborcza” z 9 lipca 1997.

Mimo konfliktów narodowościowych 22 kwietnia 1996 roku w Luksemburgu podpisana została umowa o współpracy Gruzji z Unią Europejską, zaś w kwietniu 1999 roku Gruzja została oficjalnie przyjęta do Rady Europy²⁰.

Dnia 31 października 1999 roku w Gruzji odbyły się kolejne wybory parlamentarne. Sukces w nich odniosła Unia Obywatelska, która powstała z przekształcenia Gruzińskiego Związku Obywatelskiego. Uzyskała 85 mandatów. Oprócz niej pięcioprocentowy próg wyborczy przekroczyły i wprowadziły do parlamentu swoich przedstawicieli – Odrodzenie Gruzji (51 mandatów), Przemysł Uratuje Gruzję (14 mandatów) na czele z biznesmenem Gogim Topadzem²¹. Rywalizowały ze sobą prozachodnia Unia Obywatelska i zorientowane na bliski sojusz z Rosją – Odrodzenie Gruzji. Wybory odbywały się w warunkach zaostrzających się stosunków Gruzji z Rosją, między innymi w sprawie wycofania wojsk rosyjskich i likwidacji jej baz wojskowych w Gruzji. Na szczycie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) w Stambule w 1999 roku zapadła decyzja o wycofaniu wojsk rosyjskich z Waziani i Gudauty do 1 lipca 2001 roku. O bazach w Batumi i Achalkalaki zdecydować miały w rozmowach dwustronnych oba zainteresowane państwa. Gruzja wyznaczyła 2003 rok, natomiast Rosja wskazywała dziesięcioletni okres ostatecznego zakończenia operacji wycofywania swoich wojsk.

Dnia 9 kwietnia 2000 roku odbyły się w Gruzji kolejne wybory prezydenckie, które wygrał Eduard Szewardnadze. Jego kontrkandydaci – Dżumber Patiaszwili i Aslan Abaszydze i tym razem nie zagrozili mu. Gruzińscy wyborcy uznali, że dla Szewardnadze nie ma alternatywy. Jeśli światowej rangi polityk może tak mało, to bez niego będzie jeszcze gorzej. Takie wówczas panowało przekonanie²².

Szewardnadze kontynuował zacieśnianie kontaktów w regionie. Podpisał umowy o wolnym handlu z prezydentami Ukrainy, Uzbekistanu, Mołdawii i Azerbejdżanu – szczyt Organizacji na rzecz Demokracji i Rozwoju (GUAM) w Jalcie w 2001 roku. Pojawiła się również propozycja podpisania umowy o ruchu bezwizowym²³. Od 1995 roku Szewardnadze rozpoczął porządkowanie politycznych i gospodarczych struktur państwa. Doprowadził do uchwalenia nowej konstytucji. Przy współpracy z Międzynarodowym Funduszem Walutowym i Bankiem Światowym wprowadził nowy gruziński pieniądz – lari. Priorytetem stała się dla Szewardnadze restrukturyzacja państwowych

20 W. JAGIELSKI: *Gruzja–Europa*. „Gazeta Wyborcza” z 28 kwietnia 1999.

21 W wyborach wzięły udział 33 partie i koalicje wyborcze. Za: W. MATERSKI: *Gruzja...*, s. 321.

22 *Rosja–Gruzja*. „Gazeta Wyborcza” z 5 sierpnia 2000.

23 W 2000 roku Rosja wprowadziła wizy dla obywateli gruzińskich, wyłączając mieszkańców separatystycznych republik autonomicznych.

przedsiębiorstw, wdrożenie zasad rynkowych, wprowadzenie zagranicznego kapitału. Jednak wizerunkowi Gruzji na arenie międzynarodowej szkodziła wszechobecna korupcja i demoralizacja. Dla skoordynowania kampanii anty-korupcyjnej Szewardnadze podpisał dekret o Narodowym Programie Anty-korupcyjnym, za którego realizację odpowiadał prezes Sądu Najwyższego²⁴.

Czas prezydentury Szewardnadze to okres transformacji kraju i całego Kaukazu. Sytuację utrudniały zewnętrzne uwarunkowania, przede wszystkim oddziaływanie Moskwy (istnienie rosyjskich baz wojskowych na terenie Gruzji; wsparcie Kremla dla separatystów w Abchazji, Osetii Południowej i Adżarii; dostarczanie głównych surowców energetycznych z Rosji powiązania wielu polityków z władzami rosyjskimi bądź z mafią) i pozostawianie Gruzji w rosyjskiej strefie wpływów.

Geopolityczne położenie państwa sprawiało, że jego niestabilna sytuacja przekładała się na stabilność regionu kaukaskiego. Taka sytuacja nie ułatwiała prezydentowi prowadzenia spójnej polityki.

Eduard Szewardnadze, chociaż utrzymał władzę przez prawie 11 lat, nie zdołał ustabilizować sytuacji w kraju. Gruzja w okresie jego rządów była nazywana „państwem upadłym”, tzn. uznawanym na arenie międzynarodowej, niebędącym jednak w stanie zapewnić obywatelom bezpieczeństwa, przeprowadzić reform i kontrolować własnego terytorium²⁵.

Rewolucja róż

Koniec 2003 roku to w Gruzji wzmożenie aktywności opozycjonistów. Opozycjonistów, co warto podkreślić, którzy swą działalność rozpoczynali w szeregach partii Za Szewardnadze Nową Gruzję. W latach 90. budowali swoje kariery polityczne, uczyli się władzy, poznawali jej mechanizmy. Po wyborach w 1999 roku pojawiły się głosy o konieczności skonstruowania nowych zasad polityki wewnętrznej państwa. Młodzi ludzie, dobrze wykształceni stabilizację państwa widzieli inaczej niż dotychczas sprawujący władzę²⁶.

Jednym z pierwszych, którzy sprzeciwiali się dotychczasowej polityce, był Michaił Saakaszwili. W 2001 roku utworzył opozycyjną partię Ruch Narodowy Gruzji. Oprócz niego szeregi Szewardnadze opuścili Żurab Żwania i Nino Burdżanadze, tworząc ugrupowanie demokratów. Na scenie politycznej pojawiły się organizacje pozarządowe, np. Khmara, organizacja za-

²⁴ Zob. <http://www.kaukaz.pl/gruzja/historia/historia-gruzji.php> [data dostępu: 2.05.2017].

²⁵ Ibidem.

²⁶ A. ŠIROKORAD A.: *Gruziâ. Zakavkazskij tupik?* Moskwa, Izdatel'stvo dom «Veče», 2010, s. 282–283.

łożona przez studentów prawa Uniwersytetu w Tibilisi. Młodzi ludzie protestowali przeciwko naruszaniu swobód obywatelskich i atakom rosyjskim na niezależne państwo gruzińskie. Ich działania odbywały się pod hasłami „Dość obojętności”, „Dość Szewardnadze”.

Do wyborów parlamentarnych w 2003 roku przygotowywały się: Ruch Narodowy Gruzji – Michaiła Saakaszwilego, Demokraci – Nino Burdżanadze, lewicowa Partia Pracy, proprezydencka partia Za Nową Gruzję, a także Ruch Odrodzenia Asłana Abaszydze z Adżarii. Badania opinii publicznej prowadzone w Gruzji przed wyborami wskazywały na zwycięstwo nowych partii opozycyjnych. Zgodnie z sondażami Ruch Narodowy mógł liczyć na ok. 20% poparcia społecznego, prezydencka partia Za Nową Gruzję na 8–9% poparcia, podobny wynik prognozowano dla Demokratów i lewicowej Partii Pracy.

Wybory parlamentarne odbyły się 2 listopada 2003 roku. Po przeliczeniu połowy głosów pojawiła się informacja o zwycięstwie Za Nową Gruzję i dobrym wyniku Odrodzenia Abaszydzego. Zrodziły się podejrzenia o wyborcze fałszerstwo. Pierwszy zaprotestował Saakaszwili, 2 dni po wyborach na ulice wyszli członkowie Khmary i innych ugrupowań opozycyjnych. Pojawiły się pierwsze działania świadczące o jednoczeniu sił opozycyjnych. Protestowali również obserwatorzy OBWE i dyplomaci (protesty przeciwko przewraniu liczenia głosów przez komisję wyborczą).

Analiza wydarzeń, działań władzy w czasie wyborów mogła doprowadzić tylko do jednego wniosku – nastąpiło złamanie prawa wyborczego²⁷.

Centralna Komisja Wyborcza ogłosiła oficjalne wyniki wyborów 20 listopada 2003 roku. Na Za Nową Gruzję oddano 21% głosów, Odrodzenie – 19%, Ruch Narodowy – 18%. Saakaszwili i Burdżanadze oświadczyli, że wyniki wyborów nie mogą być ważne, podobnie jak wybrany w wyniku sfałszowanych wyborów parlament. Dnia 21 listopada do Tibilisi przybyło ok. 10 tys. zwolenników opozycji, podobna grupa pikietowała pod gmachem parlamentu, a ok. 10 tys. sympatyków Szewardnadzego przyjechało z Adżarii.

Na czele zjednoczonej opozycji stanął Saakaszwili, głosząc hasła pokojowego obalenia władzy. Mimo to 22 listopada doszło do posiedzenia nowo wybranego parlamentu. W tym samym czasie grupa opozycjonistów na czele z Saakaszwilim wkroczyła do budynku. Nie zostali zatrzymani przez żołnierzy i milicjantów, na znak swych pokojowych zamiarów nieśli białe partyjne sztandary z krzyżem św. Jerzego i różę.

27 Złamanie prawa wyborczego polegało między innymi na przewożeniu urn wyborczych, blokadzie dostępu obserwatorów do lokali wyborczych, używaniu siły, wpisywaniu martwych dusz na listy wyborcze, fałszowaniu kart do głosowania, otwieraniu i zamykaniu lokali wyborczych w dowolnym czasie.

Eduarda Szewardnadze wyprowadzono z budynku parlamentu, a Nino Burdżanadze – przewodnicząca poprzedniego parlamentu, ogłosiła, że przejmuje tymczasowo władzę prezydenta. Komentując te wydarzenia, powiedziała: „To bezprecedensowa rewolucja. Zwycięstwo stało się udziałem całego narodu i nam nie wolno go już zmarnować. Ludzie wyszli na ulice nie po to, żeby domagać się podwyżek płac, obniżenia cen prądu czy chleba. Postanowili sprzeciwić się władzom, walcząc o swoją godność. Dla każdej nowej władzy powinno być to przestroga, że nie wolno sprzeciwiać się woli narodu. Czekamy teraz wiele pracy, żeby nie zawieść nadziei i przemienić Gruzję w normalne państwo”²⁸.

Dnia 23 listopada, po rozmowie z Saakaszwilim i Igorem Iwanowem (rosyjskim ministrem spraw zagranicznych), Szewardnadze w przemówieniu telewizyjnym poinformował Gruzinów o swoim ustąpieniu. „Gdybym użył moich uprawnień, mogłoby dojść do rozlewu krwi. Nigdy nie zdradziłem moich rodaków, dlatego rezygnuję, jadę do domu”²⁹.

Ostatecznie Sąd Konstytucyjny unieważnił wyniki wyborów parlamentarnych. Podjęto również decyzję, że w parlamentarnych wyborach uzupełniających zostanie rozdzielonych tylko 150 mandatów, tym samym uznając wyniki w okręgach jednomandatowych. Zdecydowano również o datach nowych wyborów prezydenckich.

25 stycznia 2004 roku odbyły się wybory prezydenckie, w których wspólnym i jedynym kandydatem opozycji był Michaił Saakaszwili. Zwyciężył w nich, uzyskując 96% poparcia. W marcu 2004 roku odbyły się wybory uzupełniające do parlamentu, w których Ruch Narodowy Saakaszwilego wystąpił wspólnie z Demokratami Burdżanidze³⁰. I to właśnie te dwie partie zdobyły wszystkie 150 mandatów. Największym przegranym był Abaszidze i jego partia Odrodzenie, która nie przekroczyła siedmioprocentowego progu wyborczego i nie uczestniczyła w podziale mandatów. Jednak Abaszidze nie zamierzał zrezygnować z władzy w Adżarii, co skutkowało zaostrożeniem się konfliktu między Tbilisi i Batumi.

Po złożeniu przysięgi nowy prezydent Gruzji przedstawił główne założenia swej polityki. Wśród nich znalazły się między innymi – przywrócenie integralności terytorialnej kraju, przeprowadzenie reform gospodarczych, dekomunikacja strategicznych stanowisk w państwie, prozachodnia polityka zagraniczna. W wielu dziedzinach reformy Saakaszwilego przyniosły oczekiwane i pożądane zmiany. Usprawniono administrację, ograniczono korupcję,

²⁸ W. JAGIELSKI, M. NOWAKOWSKA-KORINTELI: *Aksamitna Rewolucja*. „Gazeta Wyborcza” z 24 listopada 2003.

²⁹ Ibidem.

³⁰ A. ŚIROKORAD: *Gruzja...*, s. 282–283.

rozpoczęto reformy gospodarcze, zreformowano oświatę, system podatkowy, sądownictwo, odbudowano gruzińską armię. Jednak do dzisiaj kwestie integralności terytorialnej Gruzji pozostają otwarte (zwłaszcza w przypadku Abchazji i Osetii Południowej).

Gruzja po rewolucji róż

Michaił Saakaszwili w następstwie rewolucji róż i wyborów prezydenckich w 2004 roku objął urząd prezydenta Gruzji. W konstytucji został określony status i zakres kompetencji prezydenta. Będąc głową państwa, prezydent występuje jako gwarant konstytucji, praw i wolności człowieka i obywatela. Stanowi ucieleśnienie jedności państwa i władzy państwowej jako takiej, a nie tylko władzy ustawodawczej. Określa kierunki polityki zagranicznej i wewnętrznej, jest zwierzchnikiem sił zbrojnych. Aby odrzucić weto prezydenta i przyjąć ustawę we wcześniejszym jej brzmieniu, niezbędne jest poparcie 3/5 ogólnego składu parlamentu Gruzji.

W praktyce jednak działania prezydenta w znaczący sposób wychodziły poza ramy określone w konstytucji. Na przykład, nie stojąc na czele organów władzy wykonawczej, całkowicie ją kontrolował. Saakaszwili, potwierdzając dominującą rolę prezydenta w hierarchii władzy, stwierdził, że nie chce „upodabniać się do prezydenta Niemiec, który nie ma żadnych funkcji, a realną władzę w kraju sprawuje kanclerz [...]. Ludzie mnie wybrali nie po to, żebym ustępował władzę innym. Nikt się tego nie doczeka”³¹.

Określiwszy swą pozycję w państwie, Saakaszwili rozpoczął działania w sferze społecznej i politycznej. Jednym z rezultatów porewolucyjnych działań było zahamowanie odpływu Gruzinów poza granice państwa. Socjalna, gospodarcza, polityczna niestabilność miała zasadniczy wpływ na zmniejszenie liczby ludności państwa. W latach 1990–1994 liczba ta zmalała z 5,5 mln do 4 mln, to znaczy, że 1,5 mln ludzi opuściło kraj, osiedlając się głównie w Federacji Rosyjskiej. Byli to przede wszystkim ludzie młodzi, wykwalifikowani, z wyższym wykształceniem. Powszechne stały się fikcyjne małżeństwa. Podstawowym źródłem dochodów Gruzinów była pomoc finansowa rodziny przesyłana z Rosji³².

Optymistyczne nastroje po rewolucji stały się głównym czynnikiem powrotu Gruzinów z emigracji. Taki stan rzeczy utrzymywał się przez 2, 3 lata

31 K.S. GADŻIEV: *Kavkazskij uzel v geopolitičeskich prioritetah Rossii*. Moskva, Izdatel'stvo „Logos”, 2010, s. 200.

32 K.S. GADŻIEV: *«Bol'saja igra» na Kavkaze: včera, segodnja, zavtra*. Moskva, Izdatel'stvo Meždunarodnye. Otnošenija, 2010, s. 93–94.

(w 2006 roku ludność Gruzji wynosiła prawie 4,4 mln)³³. Ten stan rzeczy szybko uległ zmianie. Brak pozytywnych zmian w kraju, poziomu życia sprawił, że proces migracyjny Gruzinów rozpoczął się ponownie.

W sferze gospodarczej Saakaszwili nie osiągnął sukcesów, nawet w jakimś stopniu zaprzepaścił wyniki pracy swoich poprzedników. Wskutek przekształceń realizowanych już w okresie prezydentury Szewardnadzego w gospodarce gruzińskiej zaczęły pojawiać się pozytywne zmiany. W latach 1999–2002 wzrost gospodarczy oceniany był średnio na 9%, głównie za sprawą olbrzymiej finansowej pomocy USA i Unii Europejskiej. Znaczące środki finansowe wpływały do budżetu dzięki zaostrzeniu dyscypliny podatkowej, walki z kontrabandą i szarą strefą. W znaczący sposób zostały ograniczone wydatki socjalne, miały miejsce zwolnienia w sferze budżetowej, między innymi w służbie zdrowia i oświacie, także w szkolnictwie wyższym, np. z Uniwersytetu w Tbilisi zwolniono ponad 800 profesorów i wykładowców³⁴. Saakaszwili nie przeprowadził żadnej efektywnej reformy gospodarczej, co więcej nie została opracowana żadna nowa koncepcja rozwoju gospodarczego. Do dzisiaj w oczach zagranicznych inwestorów Gruzja jest „małym rynkiem z niewielkimi dochodami”³⁵.

Saakaszwili nie ustrzegł się autorytaryzmu. Próbował kontrolować media, zlecał aresztowania i wytaczał procesy opozycjonistom. Od prezydenta zaczęli odwracać się byli jego zwolennicy (Giorgi Haindrawa, Konsatntine i Catne Gamsachurdia, Irakli Okruaszwili), zarzucając mu odejście od podstawowych zasad demokracji³⁶.

Pierwszym prawdziwym sprawdzianem dla młodej gruzińskiej demokracji od czasu rewolucji róż były wydarzenia z jesieni 2007 roku (nazywane często „rewolucją różg”). Zapoczątkowało je telewizyjne wystąpienie Irakiego Okruaszwilego³⁷, byłego ministra obrony Gruzji w ekipie Saakaszwilego, w którym zapowiedział utworzenie nowej partii – Ruchu na rzecz Zjednoczonej Gruzji. Jednocześnie oskarżył prezydenta Saakaszwilego o zlecanie politycznych skrytobójstw, przygotowywanie planów zajęcia terenów kontrolowanych przez separatystów oraz działania wbrew interesowi państwa.

W dniach 2–7 listopada 2007 roku po antyrządowych zamieszkach w stolicy Gruzji prezydent podjął decyzję o rozwiązaniach siłowych. Gruzjińskie oddziały porządkowe usunęły demonstrantów z placu przed parlamentem,

33 Na podstawie danych Departamentu Statystyki Gruzji. Zob. <http://www.statistics.ge/> [data dostępu: 2.05.2017]. Nie uwzględniają one danych z Abchazji i Południowej Osetii.

34 K.S. GADŻIEV: «*Bol'shaja igra*»..., s. 89.

35 Ibidem, s. 90.

36 M. FILIPOWICZ: *Suwerenność. Gruzja wczoraj i dziś*. „Kultura i Historia” 2005, nr 9.

37 Wystąpienie miało miejsce 25 września 2007 roku, 27 września minister został aresztowany pod zarzutem korupcji.

zostały zajęte i zamknięte stacje dwóch opozycyjnych telewizji (miedzy innymi popularnej w kraju telewizji Imedi, której współwłaścicielem był najbogatszy Gruzin Badri Patarkacyszwili). Te ostatnie działania tłumaczone były wzywaniem przez telewizję do zamachu stanu. Przywrócenie porządku publicznego nastąpiło w wyniku ogłoszenia przez Saakaszwilego stanu wyjątkowego, początkowo w Tibilisi, a następnie w całym kraju. Wydarzenia te naruszyły wizerunek Gruzji jako państwa prawa. Pojawiły się też opinie o niedojrzałości gruzińskiej demokracji, co miało znaczenie w przypadku starań o akcesję Gruzji do NATO.

Saakaszwili zdecydował o wyjściu z kryzysu wewnętrznego poprzez przyspieszone wybory prezydenckie. Dnia 8 listopada 2007 roku prezydent wystąpił z orędziem, w którym zdecydował odwołać się do woli narodu i skrócić swoją kadencję, by wybory odbyły się 5 stycznia 2008 roku (planowany termin przypadał na okres między październikiem a grudniem 2008 roku). Zapadła również decyzja, aby jednocześnie z wyborami prezydenckimi przeprowadzone było referendum, w którym Gruzini zdecydują o terminie wyborów parlamentarnych³⁸. Niemal w ostatniej chwili prezydent włączył do pytań w referendum sprawę członkostwa Gruzji w NATO³⁹.

W związku z przedterminowymi wyborami prezydenckimi Saakaszwili ustąpił z zajmowanego stanowiska. Ogłoszenie terminu wyborów zapoczątkowało kampanię wyborczą. Do walki o prezydenturę stanęło początkowo 22 kandydatów. Wielu z nich po kolejnych etapach rejestracji odpadło z przyczyn formalnych bądź rezygnowało na rzecz poparcia dla innych kandydatów. Najtrudniejszym wymogiem stało się zebranie 50 tys. podpisów dla poparcia kandydata. Ostatecznie Centralna Komisja Wyborcza przedstawiła 7 kandydatów. Byli wśród nich Lewan Gaczecziladze – kandydat zjednoczonej opozycji, Dawit Gamkrelidze – kandydat Partii Nowa Prawica, Gia Maisaszwili – kandydat Partii Przyszłości, Szalwa Natelaszwili – kandydat Partii Pracy, Badri Patarkaciszwili – jedyny kandydat bezpartyjny, Michaił Saakaszwili – były prezydent i kandydat rządzącej partii Ruch Narodowy, Irina Sariszwili – kandydatka prorosyjskiej Partii Nadziei.

Szanse ubiegających się o prezydenturę na zaprezentowanie swych programów nie były równe. W mediach państwowych przeciwnicy Saakaszwilego nie mogli liczyć na udział w programach przedwyborczych. Aż 3/4 czasu antenowego poświęcano byłemu prezydentowi, innym kandydatom pozostawały media prywatne. Kampania była zdominowana przez wzajemne oskarżenia i prowokacje, napięta atmosfera panowała aż do samych wyborów.

³⁸ Opozycja postulowała przeprowadzenie wyborów parlamentarnych wiosną 2008 roku. Za takim rozwiązaniem opowiedziało się ok. 64% uczestników głosowania.

³⁹ W. BARTUZI: *Kryzys polityczny w Gruzji*. „Tydzień na Wschodzie” 2007, nr 10.

Frekwencja wyborcza wyniosła 56,17%. Wynik wyborów został uznany przez obserwatorów OBWE, Unii Europejskiej i USA. Wybory wygrał Saakaszwili, uzyskując poparcie 53,47% głosujących, 26,67% głosów otrzymał Lewan Gaczecziladze⁴⁰.

Przedterminowe wybory parlamentarne odbyły się w Gruzji 21 maja 2008 roku. Zdecydowane zwycięstwo w tych wyborach odniósł Zjednoczony Ruch Narodowy, który zyskał 59,5% głosów, Zjednoczona Opozycja – 17,8%, Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny – ok. 8,5%, a Partia Pracy – 7,5%. Wybory i ich wynik zostały uznane przez obserwatorów międzynarodowych. Nie zrobiły tego natomiast władze rosyjskie, twierdząc, że wyniki zostały sfalszowane – podobnie gruzińska opozycja, która oskarżyła władze o naruszenie szeregu procedur wyborczych⁴¹.

Reżim M. Saakaszwilego zamiast dialogu z opozycją zdecydował się na zduszenie społecznych akcji protestacyjnych. Zarzucał wielu opozycyjnym działaczom szpiegostwo, zdradę państwa i próby doprowadzenia do przewrotu.

W styczniu 2008 roku przedterminowe wybory prezydenckie były przyczynkiem do rozpoczęcia dyskusji o tym, czy Gruzja powinna być republiką parlamentarną czy z dominującą władzą prezydenta. Kandydat zjednoczonej opozycji na urząd prezydenta Lewan Gaczecziladze powiedział: „przede wszystkim powinniśmy odejść od modelu prezydenckiej republiki. Uważam, że należy zmienić konstytucję i wprowadzić parlamentarny model władzy”. Inny lider opozycji Szalwa Natelaszwili stwierdził: „Gruzji nie jest potrzebny prezydent, to nie imperium, ale mały kraj. A prezydent, taki jak nasz, dochodzi do politycznej schizofrenii i wszystko kończy się żałością”⁴².

Gruzja – nowy etap

Prezydentura Michaiła Saakaszwilego w latach 2004–2013 umocniła suwerenność i budowę instytucji państwa gruzińskiego, zwiększyła walkę z przestępczością, umocniła dążenia do zbliżenia się z Zachodem. Oznaczała również upolitycznienie aparatu państwa, ograniczenie opozycji politycznej, niezależnego sądownictwa, a także bezkarność urzędników państwowych.

⁴⁰ Wyniki pozostałych kandydatów to: Patarkaciszwili – 7,1%, Natelaszwili – 6,55%, Gamkrelidze – 4,05%, Maisaszwili – 0,78%, Sariszwili – 0,19%. Na podstawie: <http://kaukaz.pl/gruzja/historia.php> [data dostępu: 2.05.2017]; K. STACHOTA, W. GÓRECKI: *Michail Saakaszwili ponownie prezydentem Gruzji*. „Tydzień na Wschodzie” 2008, nr 1; A. ŚROKORAD: *Gruzi...*, s. 285–286.

⁴¹ Na podstawie K. STACHOTA, W. GÓRECKI: *Michail Saakaszwili ponownie prezydentem Gruzji...*

⁴² K.S. GADŻIEV: „*Bol'saja igra*”..., s. 104.

Oceny i podsumowania tego okresu prowadziły do jedynych możliwych wniosków – niezbędna jest zmiana władzy. Jej początkiem były wybory parlamentarne, które odbyły się 1 października 2012 roku.

Z 4,5 mln mieszkańców Gruzji do głosownia uprawnionych było 3,5 mln osób. Mogli oni wybierać z 2,806 tys. kandydatów, wśród których znajdowało się 797 kobiet (co stanowiło ok. 30% kandydatów)⁴³. Wyborcza walka rozegrała się między Zjednoczonym Ruchem Narodowym Saakaszwilego a opozycyjnym blokiem Gruzińskie Marzenie powołanym na początku 2012 roku na czele z Biedziną Iwaniszwilim⁴⁴. Blok tworzyły: Gruzińskie Marzenie – Demokratyczna Gruzja (dominująca na listach wyborczych), Partia Republikańska, Nasza Gruzja – Wolni Demokraci, Partia Konserwatywna, Forum Narodowe i Przemysł Zbawi Gruzję. Gruzińskie Marzenie uzyskało 55% poparcia, zapewniając sobie 86 mandatów w stuipięcdziesięcioosobowym parlamencie. Zjednoczony Ruch Narodowy uzyskał 40% poparcia. Frekwencja wyborcza wyniosła 59,76%.

Głównymi hasłami wyborczymi Gruzińskiego Marzenia było odsunięcie od władzy ekipy prezydenta Saakaszwilego i Zjednoczonego Ruchu Narodowego, rozliczenie i ukaranie winnych naruszeń demokracji. Okolicznościami sprzyjającymi zwycięstwu Gruzińskiego Marzenia było zmęczenie znaczącej części społeczeństwa osobą prezydenta, uciążliwościami forsowanych reform, arogancją władzy, nierozwiązanymi problemami socjalnymi. Równie ważne okazały się zmiany pokoleniowe. Coraz bardziej aktywna stawała się młodzież, która nie brała udziału w rewolucji róż. Jednak przełomowym momentem i przyczynkiem do klęski ekipy Saakaszwilego było wyemitowanie w mediach (na 2 tygodnie przed wyborami) materiałów ukazujących bestialstwo i brutalność służb więziennych w więzieniu w Tibilisi. Moralną odpowiedzialnością za te wydarzenia obarczono prezydenta i jego otoczenie⁴⁵.

Kolejną polityczną zmianą dla Gruzji i Gruzinów były wybory prezydenckie, które odbyły się 27 października 2013 roku. Frekwencja w wyborach wynosiła 46,96%, a wyborcy mogli wybierać spośród 23 kandydatów. Jednak już w pierwszej turze wybory wygrał Giorgi Margwelaszwili, kandydat Gruzińskiego Marzenia, uzyskując 62,11% głosów. Kandydat Zjednoczonego Ruchu Narodowego Dawit Bakaradze uzyskał 21,73% głosów. Trzeci w kolejności wynik – 10,18%, uzyskała Nino Burdżanadze, kandy-

43 K. STRACHOTA: *Opozycja wygrywa wybory w Gruzji*. W: „Analizy OSW”. Warszawa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2012. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-10-03/opozycja-wygrywa-wybory-w-gruzji> [data dostępu: 2.05.2017].

44 Bilina Iwaniszwili – miliarder, rosyjski oligarcha, pojawił się na gruzińskiej scenie politycznej w 2011 roku.

45 K. KWIATKOWSKA: *Pożegnanie z Miszą*. „Polityka” 2013, nr 43.

datka Demokratycznego Ruchu – Zjednoczona Gruzja. Pozostali kandydaci uzyskali od 2,88% do 0,02% poparcia. Zwłaszcza kandydaci bezpartyjni osiągnęli bardzo słaby wynik⁴⁶. Przedstawiciele Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie potwierdzili demokratyczny charakter wyborów i ich wyniki (zarówno w przypadku wyborów parlamentarnych, jak i prezydenckich).

Zmiany polityczne pociągnęły za sobą zmiany społeczne i gospodarcze. Rząd Gruzjińskiego Marzenia odszedł od neoliberalnej polityki ekipy Saakaszwilego. Zwiększono emerytury o 50%, wszystkim obywatelom opłacono podstawowe ubezpieczenie społeczne, obniżono ceny usług komunalnych. Nastąpiły zmiany w prawie podatkowym, rozpoczęto reformę sądownictwa, ogłoszono masową amnestię⁴⁷. Dużym sukcesem rządu Gruzjińskiego Marzenia było uchwalenie 5 lutego 2014 roku ustawy o samorządzie, uznanej za pierwszy krok na drodze do decentralizacji kraju. Pierwsze wybory samorządowe przeprowadzono 15 czerwca 2014 roku. W wyborach zwyciężyła rządząca koalicja Gruzjińskie Marzenie⁴⁸.

Rząd Gruzjińskiego Marzenia utrzymywał prozachodni kurs w polityce zagranicznej. Prowadzono rozmowy z Unią Europejską, ciągłość zachowano również w stosunkach z NATO i USA. W polityce zagranicznej nastąpiła jednak zmiana wobec Rosji (np. rezygnacja z bojkotu igrzysk olimpijskich w Soczi). Łącznikiem między Rosją a Gruzją został Biedzina Iwaniszwilli, formalnie niesprawujący żadnej funkcji i urzędu publicznego.

Kolejne wybory parlamentarne w Gruzji odbyły się 8 października 2016 roku. W wyborach wzięło udział 19 komitetów wyborczych partii politycznych i 6 bloków wyborczych. W 73 okręgach jednomandatowych kandydowało łącznie 816 osób (od 6 do 16 kandydatów w okręgu), w tym 136 kobiet i 53 kandydatów niezależnych.

Kampania wyborcza wszystkich partii i bloków politycznych koncentrowała się wokół problemów polityki wewnętrznej i zagranicznej. Dominowały postulaty dotyczące liberalizacji podatków i wspierania przedsiębiorczości, rozwoju regionalnego, reformy edukacji i rolnictwa i integracji euroantlantycznej (Partia Gruzjińskie Marzenie). Pojawiały się również postulaty do-

46 Zob. [mk//gak]: *Wybory bez Saakaszwilego. Ustępujący prezydent walczy o polityczne życie*. <http://www.tvn24.pl/wybory-bez-saakaszwilego> [data dostępu: 2.05.2017].

47 M. MATUSIAK: *Gruzja – między marzeniem a rzeczywistością*. W: „Komentarze OSW”. Nr 133. Warszawa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2014. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-04-16/gruzja-miedzy-marzeniem-a-rzeczywistoscia> [data dostępu: 2.05.2017].

48 M. MATUSIAK: *Wybory lokalne w Gruzji*. W: „Analizy OSW”. Warszawa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2015. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-06-25/wybory-lokalne-w-gruzji> [data dostępu: 2.05.2017].

tyczące wolności osobistych i gospodarczych oraz przystąpienia Gruzji do NATO (Nowa Gruzja, Nowa Prawica). Podobne kwestie poruszali kandydaci Partii Ruch Demokratyczny i Partii Republikańskiej.

Oceniając przebieg kampanii, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) stwierdziło, że kampania obejmowała przede wszystkim problemy społeczno-ekonomiczne, rozwój infrastruktury i rolnictwa oraz integracji euroantlantyckiej. Raport podkreślał, że kampania wyborcza (podobnie jak poprzednie) miała charakter konfrontacyjny.

Wyniki wyborów ogłoszone przez Centralną Komisję Wyborczą wyłoniły dwie partie, które w systemie proporcjonalnym uzyskały największe poparcie: Gruzińskie Marzenie – 50,44%, i Zjednoczony Ruch Narodowy – 26,67%. Listy pozostałych komitetów wyborczych nie przekroczyły progu wyborczego. W okręgach jednomandatowych w zdecydowanej większości wygrali kandydaci Gruzińskiego Marzenia⁴⁹.

Zakończenie

W Gruzji, podobnie jak w wielu innych byłych republikach radzieckich, antyimperialna, antyradziecka i antyrosyjska orientacja była bardziej radykalna niż orientacja na demokratyczne zmiany. Okazało się, że w działaniach politycznych sił, które ogłosiły niepodległość Gruzji i rozpoczęły jej transformację, więcej było deklaracji niż realnych działań demontujących sam totalitarny system⁵⁰.

W Gruzji, w odróżnieniu od innych poradzieckich republik, do władzy doszły nowe polityczne siły, zdobywające polityczny kapitał, deklarujące antykomunistyczne i antyimperalistyczne dążenia. Jednak stosunkowo często okazywało się, że nowi politycy na szczytach władzy to bojownicy walczący o jakąś ideę. Są oni niezbędni w okresie rewolucyjnych przemian, mobilizacji społecznej. Ich aktywność jest największa, kiedy trzeba zburzyć stare struktury władzy. Budowanie nowych struktur wymaga innych umiejętności, nawyków, działań dla uwzględnienia różnorodności poglądów, interesów, wartości⁵¹.

Niezbędny w tej sytuacji jest polityczny pluralizm z określoną decentralizacją władzy. W trudnych i specyficznych uwarunkowaniach kształtuje się w Gruzji wielopartyjny system. Jednak stosunkowo często grupy nazywa-

49 Na podstawie: *Wybory parlamentarne w Gruzji*. <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/wybory-parlamentarne-2016-w-gruzji-wyniki/e3fk82> [data dostępu: 2.05.2017].

50 K.S. GADŻIEV: «*Bol'saja igra*»..., s. 95.

51 K.S. GADŻIEV: *Kavkazskij uzel*..., s. 193.

jące się partiami są klubami przedstawicieli inteligencji, mającymi udział w sprawowaniu władzy. Nie odzwierciedlają interesów konkretnych społeczno-politycznych grup i nie są w stanie walczyć o nie. Można je nazwać protopartiami⁵².

Opozycja, wywodząca się z partii komunistycznej, a także środowisk decydenckich, nie jest zdolna do rywalizacji, rzadko wygrywa wybory. Jeśli jednak wygrywa, to jest zainteresowana zmianami konstytucji, szczególnie takimi, które pozwolą utrzymać jej władzę i ją utrwalić⁵³.

Wnioski można również przedstawić, próbując porównać trzy prezydentury: Gamsachurdii, Szewardnadzego i Saakaszwilego. Istotą programu politycznego Gamsachurdii stał się nieprzejednany stosunek do innych poglądów. I podczas walki o niepodległość w ramach ZSRR i po wyborze na prezydenta Gruzji Gamsachurdia występował zgodnie z tym założeniem przeciwko opozycji. Brak umiejętności prowadzenia dialogu z przeciwnikami politycznymi doprowadził do bezkompromisowości wśród wielu odłamów opozycji. Rewolucyjny radykalizm oznaczał, że każde działanie polityczne nie będzie zakładało pozytywnych celów. Będzie opierało się na „wizerunku wroga”, utożsamianego z Kremlm. Powszechnym działaniem stało się poszukiwanie „agentów” i „prowokatorów”⁵⁴. Taki sposób myślenia doprowadził do politycznego przewrotu.

Z kolei Szewardnadze nie mógł nie rozumieć, że totalitaryzm i twardy autorytaryzm w takim kraju jak Gruzja nie odpowiada współczesnym realiom. W Gruzji wciąż silne są tradycje dziedzicznego obsadzania urzędów, przywiązanie do grupowych, klanowych, etnicznych wolności – to także wielość grup prezentujących różne interesy, z różnymi centrami władzy i wpływów. Na procesy kształtowania nowych demokratycznych struktur i społeczeństwa obywatelskiego, gruzińskiej państwowości i transformacji gospodarczej olbrzymi wpływ miały wielonarodowość i wielopodmiotowość państwa. W licznych przypadkach była to właśnie przyczyna etniczno-narodowościowych i terytorialnych konfliktów⁵⁵.

Autorytet Saakaszwilego po sierpniowej wojnie w 2008 roku poważnie ucierpiał. Ale prezydent walczył ze swymi przeciwnikami metodą kija i marchewki (*knuta i prianika*). W tym przypadku marchewka to powszechna prywatyzacja, na której zyskują zwolennicy władzy. Natomiast kij – to walka z korupcją (Gruzja jeszcze w strukturach ZSRR była najbardziej skorumpowaną republiką). Wielu rozumie, że walka z korupcją w Gruzji nie przynie-

52 K.S. GADŻIEV: «*Bol'saja igra*»..., s. 102.

53 K.S. GADŻIEV: *Kavkazskij uzel*..., s. 206–207.

54 K.S. GADŻIEV: «*Bol'saja igra*»..., s. 96.

55 Ibidem, s. 96–100.

sie pozytywnych rezultatów. Jednak walcząc z nią, można z łatwością terroryzować swoich politycznych przeciwników⁵⁶.

Wśród gruzińskich opozycjonistów nie ma do chwili obecnej charyzmatycznego lidera. Do roli wodza Gruzji nie pretendowali Burdżanadze ani Zurabiszwili. Nawet ich polityczne i ekonomiczne programy praktycznie nie różniły się od haseł prezydenta. Jesienią 2009 roku główne siły gruzińskiej opozycji porozumiały się w sprawie podpisania Aktu o nieagresji. Zgodnie z tym dokumentem, ugrupowania opozycyjne miały powstrzymać się od wzajemnej publicznej krytyki. Podjęto również decyzję o przygotowaniu wspólnego planu wystąpienia przeciwko obecnemu reżimowi politycznemu⁵⁷.

W przypadku Gruzji ważny jest również międzynarodowo-polityczny aspekt sytuacji kraju. Gruzja zabiega o uznanie swego demokratycznego charakteru przez światową opinię publiczną, uznanie za kraj, w którym przestrzegane są prawa i wolności człowieka, który jest zainteresowany przyciąganiem zachodnich inwestorów. Jest to więc państwo, które nie może funkcjonować w oparciu o autorytarny reżim bez jakichś atrybutów i instytucji demokratycznych, określonej decentralizacji władzy.

W republice została zniesiona kara śmierci, przeprowadzono reformę sądownictwa i reformę ziemską, wprowadzono system organów samorządu terytorialnego. Demokratyczne przemiany w Gruzji zostały potwierdzone tym, że w początkach 1999 roku (mimo braku rozwiązania konfliktów w Abchazji i Osetii Południowej) została przyjęta do Rady Europy. Po wielu dyskusjach, 22 grudnia 2002 roku Gruzja ratyfikowała ramową konwencję Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, a w 2006 roku Europejską Kartę języków regionalnych lub języków mniejszości⁵⁸.

Kolejny etap rozwoju Gruzji – wybory parlamentarne w 2012 roku i prezydenckie w 2013 roku – zdawał się potwierdzać, że w kraju obowiązują podstawowe standardy demokratyczne. Zmiana obozu rządzącego na drodze demokratycznych wyborów na przestrzeni ostatnich dwóch dekad nie zaszła na Kaukazie Południowym, zaś na obszarze postradzieckim były zmiany nieznaczące.

Nowa władza Gruzji – parlament, rząd, prezydent, ma mocny mandat wyborczy, zaś poparcie społeczne dla niej utrzymuje się na wysokim poziomie. Głównym problemem władzy było zachowanie poprawnych stosunków z Rosją i Zachodem. Wydaje się jednak, że to trudne zadanie. Wydanie nakazu zatrzymania Saakaszwilego 2 sierpnia 2014 roku miało negatyw-

56 A. ŠIROKORAD: *Gruziâ...*, s. 373.

57 Ibidem.

58 K.S. GADŽIEV: *«Bol'saja igra»...*, s. 102.

ny wpływ na stosunki z USA i Unią Europejską. Zachodnią opinię publiczną niepokoi rewanżyzm rządzących, którzy podnoszą przestępczy charakter ich poprzedników oraz konieczność ich prawnego rozliczenia.

Bibliografia

Opracowania zwarte

- GARLICKI A.: *Historia 1939–1989. Polska i świat*. Warszawa, Wydawnictwo Scholar, 1999.
- GADŽIEV K.S.: «Bol'saja igra» na Kavkaze: včera, segodnja, zavtra. Moskva, Izdatel'stvo Meždunarodnye. Otnošenija, 2010.
- GADŽIEV K.S.: *Kavkazskij uzul v geopolitičeskich prioritetah Rossii*. Moskva, Izdatel'stvo „Logos”, 2010.
- MATERSKI W.: *Gruzja*. Warszawa, Wydawnictwo TRIO, 2000.
- MATUSIAK M.: *Gruzja – między marzeniem a rzeczywistością*. W: „Komentarze OSW”. Nr 133. Warszawa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2014. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-04-16/gruzja-miedzy-marzeniem-a-rzeczywistoscia> [data dostępu: 2.05.2017].
- MATUSIAK M.: *Wybory lokalne w Gruzji*. W: „Analizy OSW”. Warszawa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2015. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-06-25/wybory-lokalne-w-gruzji> [data dostępu: 2.05.2017].
- Przeobrażenia ustrojowe w republikach dawnego ZSRR*. Red. E. ZIELIŃSKI. Warszawa, Wydawnictwo Elipsa, 1993.
- ŠIROKORAD A.: *Gruziâ. Zakavkazskij tupik?* Moskva, Izdatel'stvo dom «Veče», 2010.

Czasopiśmiennictwo

- BARTUZI W.: *Kryzys polityczny w Gruzji*. „Tydzień na Wschodzie” 2007, nr 10.
- FILIPOWICZ M.: *Suwerenność. Gruzja wczoraj i dziś*. „Kultura i Historia” 2005, nr 9.
- JAGIELSKI W.: *Czy Abchazja wróci do Gruzji?* „Gazeta Wyborcza” z 9 lipca 1997.
- JAGIELSKI W.: *Czy Kaukaz zapłonie?* „Gazeta Wyborcza” z 1 września 1995.
- JAGIELSKI W.: *Gruzja–Europa*. „Gazeta Wyborcza” z 28 kwietnia 1999.
- JAGIELSKI W., NOWAKOWSKA-KORINTELI M.: *Aksamitna Rewolucja*. „Gazeta Wyborcza” z 24 listopada 2003.
- KWIATKOWSKA K.: *Pożegnanie z Miszą*. „Polityka” 2013, nr 43.
- Rosja–Gruzja*. „Gazeta Wyborcza” z 5 sierpnia 2000.
- STACHATA K., GÓRECKI W.: *Michail Saakaszwili ponownie prezydentem Gruzji*. „Tydzień na Wschodzie” 2008, nr 1.

Źródła internetowe

- Departament Statystyki Gruzji. <http://www.statistics.ge/> [data dostępu: 2.05.2017].

<http://www.kaukaz.pl/gruzja/historia/historia-gruzji.php> [data dostępu: 2.05.2017].
[mk//gak]: *Wybory bez Saakaszwilego. Ustupujący prezydent walczy o polityczne życie.*
<http://www.tvn24.pl/wybory-bez-saakaszwilego> [data dostępu: 2.05.2017].
Wybory parlamentarne w Gruzji. <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/wybory-parlamentarne-2016-w-gruzji-wyniki/e3fk82> [data dostępu: 2.05.2017].

BOŻENA PIETRZKO

Georgia before and after the Rose Revolution

ABSTRACT: Georgia's strategic location in the Caucasus means that it has always been in the spotlight of world powers, especially Russia. An opportunity for Georgia is to build and deepen democratic processes, social, economic and political reforms and to establish cooperation with international structures. Georgia declared independence on 9th April 1991 and on 26th May 1991 general presidential elections were held under the banner "Georgia for Georgians". Despite the announcements made by successive presidents, Zviad Gamsakhurdia and Eduard Shevardnadze, the attempts to carry out political and economic reforms failed. In 2003, an opportunity for democratic change turned up. It was the Rose Revolution and its leader, Micheil Saakashvili. After his first successes, however, it turned out that he also did not stray from authoritarianism, the strengthening of the president's position, and even from the use of force (2007). The next stages and the possibility of democratic changes were to be parliamentary elections in 2012 and 2016 and presidential elections in 2013.

KEY WORDS: Georgia, transformation, rose revolution, parliamentary elections, presidential elections